

Motion till riksdagen 2021/22:2600

av **Jon Thorbjörnson m.fl. (V)**

Konsumenträtt

1 Innehåll

1	Innehåll	1
2	Förslag till riksdagsbeslut	2
3	Inledning	3
4	Alla konsumenter ska ha rätt till god konsumentvägledning	4
4.1	Förebyggande arbete och rätt kompetens för konsumentvägledare	5
5	Överskuldsättning	6
5.1	Förebyggande åtgärder mot överskuldsättning	7
5.2	Barnkonsekvensanalys vid överskuldsättning	8
5.3	Avbetalning på kapitalskuld före ränteskuld	10
5.4	Slutlig preskriptionstid	12
5.5	Kreditprovning	12
6	Marknadsföring till barn	13
7	Könsdiskriminerande reklam	15
8	Snabblån	16
9	Livscyklar, reparationsmöjligheter m.m. ska vara kända i förväg	17
10	Telefonförsäljning	18
11	E-legitimation	19
12	Fyrverkerier	20

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheten att göra kommunerna skyldiga att tillhandahålla konsumentvägledning och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör vidta åtgärder för att tillse att Konsumentverkets arbete med att utbilda och fortbilda konsumentvägledare ökar och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att huvudregeln för betalningsplanens längd vid skuldsanering för privatpersoner minskas från fem till tre år med två betalningsfria månader per år och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen snarast bör återkomma med förslag på konkreta förebyggande åtgärder mot överskuldsättning och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör göras en barnkonsekvensanalys av dagens regelverk och lämnas förslag som förbättrar situationen för alla de barn och unga som lever i familjer med överskuldsättning, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att avräkningsreglerna för skuldsatta som hamnat hos Kronofogden ändras så att kapitalskulden betalas före kostnads- och ränteskulder och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att det införs en slutlig preskriptionstid för skulder och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag om att långgivaren ska stå för en större kostnad vid verkställighet hos Kronofogden om inte tillräcklig kreditprövning har genomförts och säkerhet inte krävts för lånet och tillkännager detta för regeringen.

9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör göras en översyn av lagar och riktlinjer som rör marknadsföring som riktar sig till barn, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det behöver vidtas åtgärder för att förstärka tillsynen och uppföljningen av att lagar och riktlinjer följs vid marknadsföring riktad till barn och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning om förbud mot könsdiskriminerande reklam i enlighet med utredningens förslag och tillkännager detta för regeringen.
12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen snarast bör lägga fram ett förslag som innebär att sms-lån och andra snabb lån förbjuds och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör återkomma med ett förslag om att införa ett omvänt nixregister och tillkännager detta för regeringen.
14. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att regeringen bör utreda möjligheten för gode män att kunna använda e-legitimation för de personer de har förvaltare för, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
15. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att det bör göras en översyn av lagstiftningen i syfte att förbättra tillsynen, skärpa regleringen kring användningen av fyrverkerier och öka efterlevnaden av lagstiftningen och tillkännager detta för regeringen.

3 Inledning

Det blir allt svårare och mer komplicerat att vara konsument. Mer tekniskt avancerade produkter, fler komplicerade finansiella tjänster och en global marknad innebär många möjligheter men ställer också konsumenten inför större utmaningar. Trots att det finns ett omfattande konsumentskydd är konsumenterna ständigt i underläge. Det gäller både vid val av produkter och vid tvister. Avancerade metoder används för att få oss människor att konsumera så mycket som möjligt. Dagligen översköls vi av reklam där vi uppmanas att konsumera mer av varor och tjänster. Marknadsföringen är ofta mycket aggressiv och vänder sig inte sällan till grupper av konsumenter som redan är ekonomiskt utsatta.

Den svenska konsumentpolitiken har en lång tradition och ingår som en naturlig del i välfärdssamhället. Vänsterpartiet ser att alla människor i dag inte har möjligheten att göra rationella och genomtänkta konsumtionsval, och därför behövs det både stöd till enskilda individer och ett tydligt regelverk.

4 Alla konsumenter ska ha rätt till god konsumentvägledning

Det blir alltmer komplicerat att vara konsument i dag och tyvärr hamnar ofta konsumenten i underläge gentemot företagen. Det borde vara självklart att konsumenter som får problem kan få hjälp och stöd och att det stödet är likvärdigt oavsett var i landet en bor. Tyvärr ser vi hur utvecklingen går åt fel håll och hur den kommunala konsumentvägledningen i stället minskar.

Konsumentverket har under många år kartlagt kommunernas konsumentvägledning. Under flera år har kommunerna stegvis skurit ned på sina konsumentvägledare. 179 kommuner har någon form av konsumentvägledning år 2021 vilket är 91 färre än 2015. Motsvarande 79 årsarbetskrafter läggs på kommunal konsumentvägledning i landet 2021, det är 4 färre än 2020 och 46 färre än 2015.

Införandet av Hallå konsument var en nödvändig och viktig åtgärd, men den nationella rådgivningen kan aldrig ersätta den kommunala. De är beroende av och kompletterar varandra för att tillsammans ge ett bra konsumentstöd. Kommunernas konsumentvägledning har, till skillnad från den nationella vägledningen, den lokala förankringen och kan ge ett mer personligt stöd. Det har också visat sig att den lokala vägledningen får ta emot alltmer komplicerade ärenden. I många kommuner erbjuds också fysiska möten och hjälp att tolka avtal eller andra dokument. Några kommuner hjälper också till att medla mellan konsument och företagare.

De flesta kommuner erbjuder någon form av konsumentvägledning, men tyvärr är denna många gånger alltför bristfällig. Konsumentverket konstaterar att 111 av landets kommuner inte har någon konsumentvägledning över huvud taget. Det innebär att närmare 2 miljoner konsumenter har mycket svårt att få stöd och hjälp.

Det är mot denna bakgrund därför helt nödvändigt att lagstifta om införandet av en skyldighet för landets kommuner att tillhandahålla en god konsumentvägledning så att Sveriges konsumenter kan garanteras ett likvärdigt konsumentstöd över hela landet. Det

är inte rimligt att möjligheten till god konsumentvägledning ska vara beroende av var i landet en bor.

Det finns i dag en skyldighet för kommunerna att tillhandahålla skuld- och budgetrådgivning i skuldsaneringslagen. Konsumentverket ska stödja och ge vägledning för den budget- och skuldrådgivning som kommunerna ansvarar för. Det borde mot den bakgrunden vara rimligt att även lagstifta om obligatorisk kommunal konsumentvägledning, vilket är en fråga som är starkt sammanlänkad med budget- och skuldrådgivningen som kommunen är skyldig att tillhandahålla.

Om det går snett med bilköpet, hantverkartjänsten m.m. och konsumenten inte kan hävda sina lagstadgade rättigheter, så kan detta resultera i nya lån som kan sluta i personliga ekonomiska katastrofer, skilsmässa, psykiska bekymmer, sjukskrivningar etc., vilket kan bli dyrt även för kommunerna i slutändan. Konsumentvägledning är en investering för framtiden som kan spara stora summor både för den enskilde och för samhället.

Regeringen bör utreda möjligheten att göra kommunerna skyldiga att tillhandahålla konsumentvägledning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

4.1 Förebyggande arbete och rätt kompetens för konsumentvägledare

Vänsterpartiets uppfattning är att det krävs mer långsiktiga satsningar för att utveckla en konsumentvägledning som kan komma alla konsumenter till godo. I detta arbete är det förebyggande arbetet av stor betydelse. Genom det förebyggande arbetet kan den lokala vägledaren nå ut på bred front och konsumenter kan informeras och göras uppmärksamma på typiska fallgropar och problemområden. Med goda kunskaper om vad som gäller på konsumentmarknaden och vart enskilda kan vända sig för stöd och hjälp så kan vi stärka konsumenternas makt och inflytande i samhället. Det är en viktig demokratifråga. De lokala konsumentvägledarna är i detta sammanhang en central och viktig resurs. Det är önskvärt att exempelvis förstärka konsumentinformationen i grundskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan samt på sfi. Särskilda insatser kan också göras i samarbete med föreningslivet och olika folkrörelser.

Konsumentvägledningen behöver ha ett bra innehåll och hålla en god kvalitet. Det är därför viktigt att konsumentvägledare har rätt utbildning och god kompetens på området.

I många kommuner har konsumentvägledning lagts på tjänstemän som har andra tunga ansvarsområden eller på generalister på medborgarkontor. Konsumentfrågorna greppar över ett stort område som kräver hög kompetens, ständig uppdatering och fördjupade kunskaper, inte minst inom konsumenträtten där lagar och praxis ständigt förändras. Medborgarkontor kan med sina oftast generösa öppettider vara ett utmärkt komplement till konsumentvägledningsverksamheten, men erfarenheterna visar att konsumenternas frågor ofta är så komplicerade att det ändå måste utses någon eller några personer med specialistkompetens. Det innebär att konsumentvägledaransvaret behöver ligga på särskilda konsumentvägledare med adekvat utbildning. Konsumentverket erbjuder även utmärkta kurser, vidareutbildning och bra stöd för kommunala konsumentvägledare. Dock har detta urholkats på senare år, så ett tydliggörande om att detta är ett område som Konsumentverket ska jobba med bör tillkomma.

Regeringen bör vidta åtgärder för att tillse att Konsumentverkets arbete med att utbilda och fortbilda konsumentvägledare ökar. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5 Överskuldssättning

Överskuldssättning är en katastrof för dem som drabbas och särskilt för dem som fastnar i skuldfällan under lång tid, s.k. evighetsgäldenärer. Anledningen till överskuldssättning varierar självklart, men orsaken är oftast personliga tragedier som arbetslöshet, skilsmässa, sjukdom eller konkurs. Kronofogdemyndigheten beräknar att det finns ca 400 000 överskuldssatta i Sverige och att den siffran varit ganska konstant under de senaste tio åren.

Överskuldssättning har ett högt pris för både den enskilde och samhället. Överskuldssatta personer har t.ex. sämre hälsa och arbetar mindre än genomsnittsbefolkningen. Förutom konsekvenser för enskilda har undersökningar visat att samhällets kostnader för överskuldssättning kan vara så stora som 30 till 50 miljarder kronor (Kronofogdemyndigheten 2008). Socialstyrelsen beskriver i en utredning från 2013 att barn som växer upp i överskuldssatta familjer drabbas hårt av ett mycket utsatt ekonomiskt läge och menar att dessa familjers livsvillkor sannolikt hör till de sämre i samhället.

Vänsterpartiet ställde sig bakom och välkomnade den nya skuldsaneringslagen (2016:675) som bl.a. innebär att det har blivit enklare att genomföra och få skuldsanering. Lagen innebär att betalningsplanen i fler fall ska kunna bestämmas till kortare tid än fem år, vilket vi anser är ett steg i rätt riktning. Vänsterpartiet menar dock att det finns utrymme för ytterligare förbättringar. Enligt vår mening borde betalningsplanen som huvudregel bestämmas till tre i stället för fem år. Sådana kortare betalningsplaner i kombination med två betalningsfria månader per år skulle ge ännu bättre förutsättningar för överskuldsatta att klara av en skuldsanering och få en andra chans utan alltför hård belastning på gäldenären och hans familj.

Närmare 40 procent av skuldsaneringsgäldenärerna har enligt den statliga utredningen Ut ur skuldfällan hemmavarande barn. Många av dessa barn förvägras rätten att leva normala liv. De har inte råd att spela fotboll för att fotbollsskorna är för dyra, gå i kulturskola för att avgiften är för dyr, gå på bio, fika med kompisar eller andra fritidsaktiviteter som kostar pengar.

En femårig betalningsplan innebär att många av dessa barn tvingas leva under mycket svåra ekonomiska förhållanden under större delen av sin barndom och uppväxt, vilket kan få omfattande negativa konsekvenser. Det är också viktigt att komma ihåg att de flesta överskuldsatta har levt på existensminimum under lång tid, även innan skuldsaneringen trädde i kraft. Det är också rimligt att ha två betalningsfria månader under skuldsaneringsperioden. Detta innebär att den skuldsatta kan få ett andrum vid två tillfällen i samband med sommar och jul. Det är något som särskilt skulle gynna barnfamiljer. Det kan betyda oerhört mycket att som barn få göra en utflykt på sommaren eller få en julklapp till jul.

Regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att huvudregeln för betalningsplanens längd vid skuldsanering för privatpersoner minskas från fem till tre år med två betalningsfria månader per år. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.1 Förebyggande åtgärder mot överskuldsättning

Vänsterpartiet anser att det förebyggande arbetet för att motverka överskuldsättning är av stor betydelse och i detta sammanhang spelar den kommunala budget- och skuldrådgivningen en central och avgörande roll. Då gäller det förstås att det finns resurser. Det är därför viktigt att landets kommuner tillhandahåller en bra budget- och skuldrådgivning med god tillgänglighet och hög kvalitet. Riksrevisionens granskning

Överskuldsättning – hur fungerar samhällets stöd och insatser? (RiR 2015:14) visar att det finns brister i dagens system samt att kommunerna endast ägnar 8 procent åt förebyggande arbete.

En allt större andel av dem som söker skuldsanering har spelkulder och det här är en grupp som riskerar att fortsätta öka. Kommuner och regioner har sedan 2018 ansvar för behandling och förebyggande arbete kring spelmissbruk och det behöver intensifieras. Vi ser också att såväl Konsumentverket som Spelinspektionen är viktiga för att motverka oseriösa aktörer och spelreklamens utbredning och skydda konsumenterna mot riskfyllt spelande och i förlängningen överskuldsättning.

Vänsterpartiet menar att det är viktigt att bl.a. öka informationen och utbildningsinsatserna för att särskilt nå barn och unga vuxna. Även det civila samhället borde kunna bidra med insatser inom det förebyggande området. Det ekonomiska språket är för många svårt och ofta obegripligt, varför en bred folkbildningsinsats är av stor betydelse. Det finns redan i dag utbildningsmaterial i privatekonomi riktade till högstadie- och gymnasieskolan som tagits fram av Konsumentverket i samarbete med Finansinspektionen (FI) och Kronofogdemyndigheten.

I tidigare utredningar, såsom SOU 2013:78, har en rad olika förslag på förebyggande åtgärder lyfts. Att förstärka det förebyggande arbetet är en grundsten i arbetet för att förhindra att fler människor hamnar i skuldfällan. De åtgärder som vidtagits hittills har inte varit tillräckliga.

Regeringen bör snarast återkomma med förslag på konkreta förebyggande åtgärder mot överskuldsättning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.2 Barnkonsekvensanalys vid överskuldsättning

En grupp som drabbas hårt av överskuldsättning är barn. Barnombudsmannen har i samband med tidigare utredningar framfört kritik mot att barnens rättigheter inte blivit tillräckligt belysta. Det finns i dag alltför lite forskning om hur barn drabbas av överskuldsättning, och det krävs krafttag. Barns rättigheter och situation bör särskilt utredas, genom en särskild barnkonsekvensanalys för barn och unga som lever i familjer med överskuldsättning.

Socialstyrelsen beskriver i en utredning från 2013 att barn som växer upp i överskuldsatta familjer drabbas hårt av ett mycket utsatt ekonomiskt läge och menar att dessa familjers livsvillkor sannolikt hör till de sämre i samhället. Barnen upplever ofta

att de väldigt tidigt måste sätta sig in i familjens ekonomiska situation, vilket kan göra att skola och fritid blir lidande. En del barn berättar att de känner sig utanför i skolan eftersom de inte kan följa med på olika aktiviteter. Forskning har visat att barn som vuxit upp i social utsatthet står inför en större risk att själva hamna utanför, i en liknande situation i vuxen ålder, jämfört med andra barn.

Rent generellt kan det sägas att reglerna i samband med överskudsättning hittills inte har tagit tillräcklig hänsyn till barnens situation. Det är därför nödvändigt att belysa barnperspektivet på ett bättre och tydligare sätt för att bl.a. leva upp till barnkonventionen.

Under de senare åren har ett flertal lagändringar tillkommit för att minska möjligheterna att skuldsätta barn. Det förekom tidigare att barn hamnade hos Kronofogdemyndigheten med skulder för obetalda parkeringsböter, då föräldrarna registrerat bilen i barnets namn. I november 2003 fanns t.ex. nästan 5 000 bilar registrerade på drygt 4 100 barn. Den 1 juli 2007 ändrades lagen så att brukaren, inte ägaren, blev ansvarig för alla fordonsrelaterade skulder. Flera andra ändringar har även införts i föräldrabalken samt i bl.a. hälso- och sjukvårdslagen, tandvårdslagen, lagen om läkarvårdsersättning och lagen om ersättning för sjukgymnastik, som innebär att avgifter inom dessa områden tas ut av förmyndaren. Tidigare var det nämligen möjligt att avgifter för uteblivna besök debiterades barnen när de blev myndiga, något som ledde till att flera ungdomar hamnade hos Kronofogdemyndigheten. I dag är möjligheten att skuldsätta barn mycket begränsad, men fortfarande förekommer det att barn av olika skäl blir skuldsatta.

I utredningen Överskudsättning i kreditsamhället? (SOU 2013:78) framgår det att 75 procent av de omyndigas samlade skulder 2010 avsåg obetalda skadestånd. Av dessa bar 25 procent ett solidariskt skadeståndsansvar. Det solidariska skadeståndsansvaret innebär att samtliga dömda gärningsmän blir gemensamt återbetalningsskyldiga. Betalningskravet kan riktas mot en av de dömda, som sedan får kräva de övriga på deras del av skulden. Motivet bakom det solidariska ansvaret är att den skadelidande ska få sina pengar så snart som möjligt, oavsett vem som betalar. Problemet är dock att det ofta är svårt för den som ensam betalat att få tillbaka pengarna från de övriga skadeståndsskyldiga. Detta kan vara särskilt svårt när det gäller omyndiga gärningsmän, varför enskilda ungdomar riskerar att hamna i långvariga skuldproblem.

Dessutom förekommer det att borgenärer kräver in pengar för fordringar som uppkommit före gäldenärens 18-årsdag. Kronofogdemyndigheten har själv, genom manuell kontroll av olika mål, undersökt antalet svarande med en skuld som uppkom

innan de fyllde 18 år, oaktat när fordringarna skickades in. Antalet ansökningar som riktades direkt mot personer under 18 år minskade med nästan 130 personer mellan 2011 och 2012. Mellan samma år ökade dock antalet ansökningar riktade mot 18–25-åringar (där skulden uppstod innan de fyllde 18 år) med drygt 110 personer.

Det förefaller således finnas en systematik i att borgenärer väljer att skicka in fordringar först när gäldenärerna fyllt 18 år, trots att skulden uppkommit när gäldenären var omyndig och således, enligt lag, i princip inte kan ingå juridiskt bindande avtal.

Trots att mycket har gjorts för att minska risken för att barn ska bli skuldsatta händer det fortfarande att barn blir skuldsatta och hamnar hos Kronofogden. Det borde inte behöva hända i Sverige i dag. De flesta barn drabbas dock indirekt av överskuldsättning genom att de lever i en familj där en förälder eller båda föräldrarna är överskuldsatta. Närmare 40 procent av alla skuldsaneringsgäldenärer har enligt den statliga utredningen Ut ur skuldfällan hemmavarande barn. Ett annat exempel på hur barn drabbas indirekt är i samband med löneutmätning, då föräldrar som är överskuldsatta inte får tillgodoräkna sig kostnader för att kunna betala underhållsstöd. Inte heller kostnader för umgängesresor godkänns som en utgift vid löneutmätning, vilket kan få till följd att föräldrar inte har råd att besöka sina barn. Det är inte rimligt att skuldsatta föräldrar inte kan besöka sina barn eller barn inte får träffa sina föräldrar när de lever på en annan ort.

När det görs en barnkonsekvensanalys är det därför viktigt att se hur överskuldsättning drabbar barn både indirekt och direkt. Det bör därför göras en barnkonsekvensanalys av dagens regelverk och lämnas förslag som förbättrar situationen för alla de barn och unga som lever i familjer med överskuldsättning. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.3 Avbetalning på kapitalskuld före ränteskuld

Starkt bidragande orsaker till överskuldsättningen i dag är konsumtionslån och en aggressiv marknadsföring av snabb lån och blacolån med höga räntor. Fler och fler varor går att köpa på avbetalning och marknadsföringen från kreditgivare som lockar med snabba pengar till konsumtion och lån utan kreditupplysning. Låneföretagen har en affärsmodell som bygger på högt risktagande men med höga räntor på upp till 40 procent så går man med vinst även om låntagaren inte kan betala tillbaka det lånade beloppet. Det innebär att en person som egentligen inte borde få lån p.g.a. hög risk för betalningsproblem ändå får lån, och låntagaren riskerar att bli fast i skuldsättningen under lång tid där man bara betalar räntor och avgifter.

Cirka 1,3 miljoner fysiska och juridiska personer fanns vid årsskiftet 2019/2020 i inkassobolagens register. I ett femårsperspektiv har antalet ökat med 50 procent. Branschorganisationen för inkassobolag, Svensk Inkasso, uppger att det i bolagens register finns drygt 77 miljarder kronor i kapitalfordringar mot konsumenter, en summa som nästan har fördubblats på tio år. Statistiken visar att skulderna hos Kronofogden har ökat med 15 miljarder kronor från 2015 till senaste årsskiftet.

Under 2020 mer än dubblerades antalet unga personer som ansöker om skuldsanering enligt statistik från Kronofogden. Personer som har så stora skulder att de inte kan betala tillbaka inom en överskådlig tid kan ansöka om skuldsanering hos Kronofogden. År 2020 ansökte 28 293 personer om skuldsanering, vilket är en ökning med 38 procent jämfört med 2019.

I dag är huvudregeln att inbetalningar till fordringar som har överlämnats till Kronofogden räknas av mot räntor och avgifter och först därefter mot kapitalbeloppet, om fordringsägaren inte har begärt något annat. Först när förfallna räntor och avgifter är betalda sker avräkning mot kapitalbeloppet. Avräkningsordningen medför ofta att skulderna växer trots att inbetalningar sker. Detta både fördyrar och försvårar för konsumenten att slutbetala skulden. I värsta fall kan konsumenten aldrig slutbetala skulden, trots att konsumenten betalat betydligt mer än vad det ursprungliga avtalet avsåg.

I överskuldssättningsutredningen, Överskuldssättning i creditsamhället? (SOU 2013:78), lyftes ett förslag om att avräkningsreglerna i utsökningsbalken skulle ändras så att låntagaren först betalar av på kapitalbeloppet och därefter räntor. På detta sätt kan låntagaren snabbare bli skuldfri och skulden minskar hela tiden även om den skuldsatta bara kan betala ett litet månadsbelopp och det blir mindre attraktivt för långivarna att ta stora risker i sin verksamhet.

Regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att avräkningsreglerna för skuldsatta som hamnat hos Kronofogden ändras så att kapitalskulden betalas före kostnads- och ränteskulder. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.4 Slutlig preskriptionstid

I den senaste utredningen Överskuldssättning i creditsamhället? (SOU 2013:78) föreslås att det ska införas en slutlig preskriptionstid för skulder, motsvarande det system som finns i Finland. Det skulle innebära att preskriptionstiden börjar löpa tre månader efter

att betalningsfastställelse beslutas och att det sedan finns två preskriptionstider för slutlig preskription, 15 eller 20 år. När en fysisk person förelagts betalningsskyldighet till en juridisk person är preskriptionstiden 15 år. När en fysisk person har en skuld till en fysisk person, eller om skulden grundar sig på ett brott för vilket gäldenären dömts till fängelse eller samhällstjänst, är preskriptionstiden 20 år. Utredningen föreslog även att preskriptionsregeln för slutlig preskription inte bör gälla enbart nya, utan också existerande, fordringar.

För de överskuldssatta utan hopp om att någonsin komma ur en skuldspirall som innebär att varje extra intjänad krona ska mätas ut skulle en slutlig preskriptionstid ha stor betydelse för möjligheten till rehabilitering och omstart. En preskription skulle sätta stopp för en accelererande och alltmer omöjlig situation. För en svårt överskuldssatt person är skuldsanering en mera verkningfull, men också mer svåråtkomlig och svår genomförbar, process. Slutlig preskription är således inte ett fullgott alternativ utan ska ses som en komplettering till möjligheten att få skuldsanering. Dessa åtgärder står inte heller i vägen för varandra. En slutlig preskriptionstid syftar till att säkerställa att den som under många år levt med statliga tvångsåtgärder mot sig åtminstone ska garanteras att situationen inte hela tiden förvärras utan så småningom faktiskt kan gå åt rätt håll.

Regeringen bör återkomma med ett förslag som innebär att det införs en slutlig preskriptionstid för skulder. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

5.5 Kreditprövning

Svenskarnas skulder har ökat långt snabbare än inkomsterna och internationellt sett har Sverige rekordhög skuldsättning hos privatpersoner. Som del av den disponibla inkomsten har skulderna ökat från 90 till 170 procent från 1990-talets mitt till nu. I dag är de privata skulderna 1,5 gånger högre än genomsnittet i euroområdet enligt Överskuldssättning i kreditsamhället? (SOU 2013:78).

Bolåneskulder ökar inte längre i samma takt men konsumtionslånen fortsätter att stiga. Sedan 2008 har de nästan tredubblats och står nu för 18 procent av hushållens skulder men samtidigt för majoriteten av skuldbetalningarna enligt Finansinspektionens rapport Svenska konsumtionslån. Dessa lån kan därför innebära risker för enskilda individer och hushåll men också i förlängningen ökade kostnader för hela samhället. De offentliga utgifterna kan öka p.g.a. ökade sjukvårdskostnader och behov av

arbetsmarknadsinsatser, försörjningsstöd m.m. Kronofogdemyndigheten beräknade 2008 samhällskostnaderna för överskuldssättning till mellan 30 och 50 miljarder kronor per år.

Även hårt skuldsatta kan låna pengar eftersom många långgivare slarvar med kreditprövningen. Konsumentverket har granskat ett fyrtiotal bolag sedan 2012. I många fall struntar låneföretagen i att ta in uppgifter om kundernas inkomster och utgifter innan de lånar ut. Men trots att det saknas grundliga kreditprövningar löper dessa bolag liten risk eftersom Kronofogden fungerar som en garant för att lånebolagen ska få igen pengar även vid en slarvig kreditprövning. Myndighetens tjänstemän driver in skulderna åt bolagen.

Vart sjunde lån har inneburit ett inkassokrav för låntagaren. Det tyder på att många låntagare kan ha betalningssvårigheter. Av de låntagare som prövats med en kvar-att-leva-på-beräkning fick vart tjugonde lån ett inkassokrav. En grundlig kreditprövning kan minska andelen låntagare med inkassokrav (Svenska konsumtionslån).

För att skapa incitament för långgivarna att göra ordentliga kreditprövningar, och därmed minska riskerna för överskuldssättning och de kostnader som individer och samhälle drabbas av i en sådan situation, behöver de bolag som inte gör erforderliga prövningar tvingas att ta ett större ekonomiskt ansvar när skulderna hamnar hos Kronofogden.

Regeringen bör återkomma med förslag om att långgivaren ska stå för en större kostnad vid verkställighet hos Kronofogden om inte tillräcklig kreditprövning har genomförts och säkerhet inte krävts för lånet. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

6 Marknadsföring till barn

Det är alltid förbjudet att rikta direkta köpuppmaningar till barn under 18 år. Det gäller i alla typer av medier, och gäller även köpuppmaningar som förmedlas till barn via deras mobiltelefoner. Reklam får inte heller uppmana ett barn att övertala sina föräldrar eller andra vuxna att köpa något åt barnet.

Barn kan ha svårt att skilja på reklamslag och tv-program. De förstår inte heller alltid att syftet med reklam är att locka till köp. Därför får det inte förekomma någon reklam över huvud taget omedelbart före eller efter ett barnprogram som riktar sig till barn under 12 år. Barnprogram får inte heller brytas av reklam. Sedan tidigt 1990-tal har

vi i Sverige en radio- och tv-lag som förbjuder reklam till barn under 12 år (SFS2010:696). Detta gäller dock inte tv som sänder från länder utanför Sverige. Det är därför fritt fram med reklam riktade till barn i dessa kanaler. Det vore rimligt att Sverige i EU agerar för ett förbud mot tv-reklam riktad mot barn inom hela EU.

Det finns inget förbud mot att rikta reklam på internet till barn. Däremot finns det regler som skyddar barn när det gäller hur reklamen får se ut och vad den får innehålla. Reklam på internet finns i många olika former. Det kan vara annonser, banners, reklam i tv-inslag eller som delar i spel eller annat som barn ofta använder när de är på internet. I dagsläget finns inte något specifikt regelverk som begränsar reklam riktad till barn på internet. Marknadsföringsåtgärder och reklam som sker på internet lyder liksom annan reklam och marknadsföring under den mer generella marknadsföringslagen (SFS, 2008:486).

Barns mediekonsumtion har förändrats i snabb takt de senaste åren med en allt högre grad av internetanvändning, datorspel och andra digitala medier. Forskningsrapporten Rörlig måltavla – internetreklam riktad till barn som tagits fram av en forskargrupp i Lund, CAI@LU (Children, Advertising, and Internet at Lund University) visar att internetreklamen riktad till barn har vuxit alltmer. Vuxna kan lära sig att bortse från reklam på internet, en förmåga som barn oftast saknar då deras hjärnor inte har utvecklats så att de viljemässigt kan titta bort från färg, rörelser och starka effekter som drar till sig uppmärksamheten. Vänsterpartiet vill därför att skyddet för barn ska stärkas till att även täcka reklam riktad till barn på internet, bl.a. eftersom mediet har en stark genomslagskraft och målgruppen har svårt att skilja produktinformation från reklam.

Reklam via sms räknas som direktreklam och får inte skickas till barn under 16 år. Men när telefonen används för att komma åt internet finns det inget förbud mot reklam till barn. Då gäller samma regler som när man använder en dator.

Företag som riktar sig till barn med tjänster som ringsignaler eller spel till mobilen har blivit allt vanligare. Det rör sig om tjänster som ofta marknadsförs som gratis eller med en engångsavgift, men som fortsätter som en prenumeration och är svåra att ta sig ur. Att ingå avtal med barn är inte lagligt, men företagen menar att föräldrarna automatiskt godkänner avtalen vid tecknandet av mobilabonnemanget oavsett om det sedan är ett barn som använder telefonen.

Etiska rådet för betalteletjänster (ERB) har tagit fram riktlinjer för hur marknadsföring av betalteletjänster får utformas. Riktlinjerna innebär att marknadsföring av betalteletjänster är förbjuden om den väsentligen riktar sig till barn under 14 år och kostnaden för tjänsten är mer än 10 kronor. Visserligen förbjuder

direktivet om otillbörliga affärsmetoder direkta köpuppsmaningar som riktar sig till barn, men enligt vår mening bör ytterligare åtgärder vidtas för att skydda barn från en alltför stark exponering. Vänsterpartiet anser att regelverket kring utformningen av reklam och möjligheten att göra köp i appar bör förstärkas.

Även barns matvanor påverkas i hög grad av aggressiv marknadsföring av snabbmat, godis, läsk och andra livsmedel med höga fett- och sockerhalter. Ofta har förpackningarna figurer och färgsättningar som riktar sig till barn. Inte sällan kan ökad konsumtion av de olika produkterna vara till nackdel för barnens psykiska och fysiska hälsa. Samtidigt som snabbmatsreklamen m.m. påverkar barns matvanor så möts barn och unga även av sådan reklam i tv, i tidningar och på affischer ute på ”stan” som tydligt signalerar och befäster vilka kropps- och utseendeideal som är rådande. Detta påverkar barns och ungdomars uppfattning av sitt utseende och skapar en orealistisk självbild för många.

I dag ansvarar Konsumentverket för att gällande regelverk rörande barnreklam efterlevs. Mot bakgrund av vad som ovan angetts anser vi att både det legala skyddet i sig samt tillsynen av lagar och riktlinjer vid marknadsföring riktad till barn behöver stärkas. Enligt vår uppfattning finns det dessutom anledning att utreda om marknadsföringslagens bestämmelser om reklamidentifikation behöver förstärkas.

Det bör därför göras en översyn av lagar och riktlinjer som rör marknadsföring som riktar sig till barn. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna. Det behöver även vidtas åtgärder för att förstärka tillsynen och uppföljningen av att lagar och riktlinjer följs vid marknadsföring riktad till barn. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

7 Könsdiskriminerande reklam

Könsdiskriminerande reklam påverkar förhållandet av människors identitet och motverkar samhällets jämställdhetssträvanden. Sverige har genom olika internationella konventioner åtagit sig att motverka könsdiskriminering. Dock är varken marknadsföringslagen eller diskrimineringslagstiftningen tillämplig på könsdiskriminerande reklam. Lagstiftaren har i stället överlåtit åt näringslivet att genom frivilliga åtgärder motverka den könsdiskriminerande reklamen. Reklamen är ett medel som används i kommersiellt syfte för att påverka oss att konsumera. Även om reklamen har till huvudsyfte att öka efterfrågan på varor och tjänster påverkar den också mottagarens medvetande när det gäller frågor som inte har något direkt samband med de

utannonserade varorna och tjänsterna. Reklamen skapar och upprätthåller stereotypa idealbilder av män och kvinnor. Bilderna är nästan utan undantag retuscherade, vilket leder till att de befäster ett skönhetsideal som inte existerar i verkligheten, något som kan få framför allt unga tjejer att må psykiskt dåligt. Skönhetsideal och objektivering i reklam kan skapa en snedvriden kroppsbild och ge ett lägre självförtroende. Reklamen skapar och upprätthåller den heterosexuella normen. Könsdiskriminerande reklam påverkar förmodligen av människors identitet och motverkar samhällets jämställdhetssträvanden. Eftersom könsdiskriminerande reklam är ett allvarligt samhällsproblem som kräver effektivare åtgärder än vad den branschfinansierade organisationen erbjuder menar Vänsterpartiet att en lagreglering är nödvändig i enlighet med den utredning som presenterades 2008 (SOU 2008:5). Enligt vår mening är ett förbud den enda möjligheten att sätta stopp för könsdiskriminerande reklam. I våra nordiska grannländer finns redan ett förbud mot könsdiskriminerande reklam och det är hög tid att Sverige följer de andra nordiska ländernas exempel.

Regeringen bör återkomma med förslag till lagstiftning om förbud mot könsdiskriminerande reklam i enlighet med utredningens förslag. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

8 Snabblån

De som tar snabblån är oftast personer med svag ekonomi och lägre återbetalningsförmåga, något som i sin förlängning kan leda till att personen hamnar i en skuldfälla och riskerar att fastna i överskuldssättning. En rapport från LO visar att överskuldssättning är en tydlig klassfråga, och vi ser hur låginkomsttagare, ensamstående, låg- och medelutbildade, sjuka, arbetslösa och hyrestagare är överrepresenterade bland de långvarigt överskuldssatta (Den bortglömda ojämlikheten, LO 2016).

Det cyniska är att många snabblåneföretag har som affärsmodell att rikta in sig på konsumenter med svag ekonomi genom att erbjuda snabblån till närmast ockerliknande ränta. Lån som alltså blir oerhört dyra. Det är inte ovanligt att den som tagit ett snabblån måste ta ett nytt snabblån för att betala det gamla, och så är en fast i en ond cirkel. Vänsterpartiet välkomnar den skärpta lagstiftningen när det gäller konsumentkrediter eller snabblån, som bl.a. innebär att företagen nu måste ha tillstånd av Finansinspektionen för att bedriva verksamhet och att Konsumentombudsmannen fått

mer effektiva sanktionsmöjligheter när näringsidkare bryter mot bestämmelser om marknadsföring och avtalsvillkor i samband med snabblån (prop. 2013/14:107, bet. 2013/14:FiU14, rskr. 2013/14:206).

Det är positivt att riksdagen 2018 beslutade att skärpa lagstiftningen kring snabblån (2017/18:CU20). Tyvärr är dessa åtgärder inte tillräckliga, utan mer måste göras för att skydda de allra mest utsatta konsumenterna. Vänsterpartiet vill få bort snabblånen helt från marknaden. Sverige klarade sig före 2006 alldeles utmärkt utan denna typ av lån. Mot denna bakgrund anser Vänsterpartiet att sms-lån och andra snabblån bör förbjudas.

Regeringen bör snarast lägga fram ett förslag som innebär att sms-lån och andra snabblån förbjuds. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

9 Livscyklar, reparationsmöjligheter m.m. ska vara kända i förväg

Vi lever i ett konsumtionssamhälle där hög konsumtion krävs för att hålla liv i en hög ekonomisk tillväxt. Detta trots att klimatfrågan är en av vår tids stora ödesfrågor. Vi måste på alla områden jobba för att klara de krav som ställs på oss för att leva upp till de mål vi kommit överens om i internationella samarbeten, t.ex. Parisavtalet.

Det är också viktigt att vi ger alla konsumenter relevant information och goda möjligheter att göra aktiva val när de ska köpa varor och tjänster. En cirkulär ekonomi är viktig för att uppnå ett hållbart samhälle. Det är inte hållbart att hela tiden ta fram nya råvaror och tillverka nya saker, för att sedan slänga dem på soptippen. Att produkter håller kortare tid ökar avfallsmängderna och motverkar effektivt utnyttjande av naturresurserna i enlighet med en cirkulär ekonomi. För att hålla nere koldioxidutsläppen måste vi förlänga användandet av produkter och öka återanvändning och materialåtervinning. Detta kräver politiska initiativ genom stärkt reglering. Initiativ från marknaden och konsumenter kan ta oss steg i rätt riktning men kommer att vara otillräckligt för att i tid nå en hållbar cirkulär ekonomi.

Regeringen har tagit fram en handlingsplan för cirkulär ekonomi, men det saknas i stor utsträckning konkreta åtgärder på nationell nivå för att stärka kraven på producenterna. Det är alltså inte tillräckligt för att föra denna viktiga fråga framåt i den hastighet som klimatet kräver.

Inom ramen för EU:s handlingsplan för cirkulär ekonomi, som antogs 2015, rör sig unionen så sakteliga mot lagstiftning som ska sätta stopp för planerat åldrande och tvinga producenter att ta hänsyn till reparationsmöjligheter när de utformar sina

produkter. Men man behöver inte vänta in att EU ska ta beslut i frågan. Frankrike har visat vägen. De var först i världen med lagstiftning mot s.k. planerat åldrande i produkter. Sedan i januari måste tillverkare av vissa elektroniska produkter, som mobiltelefoner och laptoppar, dessutom upplysa kunderna om möjligheterna att reparera produkterna. Vänsterpartiet har länge jobbat för att få till åtgärder som förlänger livslängden för det vi producerar, främst elektroniska produkter. Klimatkrisen kräver åtgärder nu och vi kan inte alltid invänta EU. I motionen Klimatkrisen (2021/22:V580) kräver vi därför både en lagstiftning som förbjuder planerat åldrande i produkter och reglerande krav på relevanta produkters reparationsmöjligheter, hållbarhet och återanvändning.

10 Telefonförsäljning

Vänsterpartiet anser att Nix-registret så som det ser ut i dag har stora brister och att det inte ger konsumenterna ett tillräckligt skydd. Det har blivit allt vanligare på nätet att enskilda avkrävs personuppgifter vid användandet av olika tjänster, trots att det egentligen inte skulle behövas för tjänstens funktion. Det är även vanligt förekommande att enskilda lockas att lämna ifrån sig sina uppgifter exempelvis genom gratiserbjudanden eller i samband med olika tävlingar. Medvetenheten om vilka följder det kan få att lämna ifrån sig sådana uppgifter och hur uppgifterna sedan används är generellt sett låg. De flesta företag är dessutom dåliga på att informera om att det i praktiken innebär att en samtycker till att ens uppgifter kan spridas vidare till exempelvis företag i koncernen, evenemangspartner, tredje part etc. Detta får till följd att företag som inte har ett kundförhållande till kan ringa, trots spärr i Nix-registret.

Andra problem med Nix är att det tar för lång tid för en spärr att träda i kraft och att rätten att ringa trots Nix-spärr utifrån etablerade kundförhållanden gäller under en alldeles för lång tid efter det att avtalet med det aktuella företaget upphört att gälla. Ett kundförhållande kan med dagens teknik gå blixtnsnabbt att etablera, varmed det omvända – att plocka bort namn och nummer ur ett register – rimligtvis borde gå lika snabbt. Så är dock inte fallet, vilket skapar en obalans till konsumentens nackdel.

Vänsterpartiet föreslår införande av ett omvänt Nix-register, dvs. att de konsument som vill ta emot direktreklam och försäljning via telefon anmäler detta till registret. Konsumenten gör då ett aktivt val att kunna bli uppringd i marknadsföringssyfte.

Regeringen bör återkomma med ett förslag om att införa ett omvänt Nix-register. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

11 E-legitimation

Vårt samhälle blir allt mer digitalt. Vi gör mer och mer saker med hjälp av Internet och digitala hjälpmedel. Den digitala utvecklingen har gjort att många saker enklare och mer tillgängliga. Nyheter och information sprids snabbare och världen har kommit närmare. Det går att handla varor från världens alla hörn från hemmet med några knapptryck. Kontakter med myndigheter måste inte alltid skötas med papper och fysisk postgång. Olika former av e-legitimation, såsom Bank-ID och Freja eID, gör att man kan identifiera sig digitalt och på så sätt kan få tillgång till bl.a. samhällsservice i form av försäkringskassan och 1177 Vårdguiden. Och under den pågående coronapandemin har många kunnat arbeta hemifrån tack vare den digitala utvecklingen.

Men i takt med den ökade digitaliseringen ser vi också ett digitalt utanförskap. Enligt Internetstiftelsen lever sex procent av Sveriges befolkning i digitalt utanförskap. Oftast handlar det om äldre personer, människor på landsbygden och hushåll med låga inkomster. Att inte kunna använda digitala tjänster gör att man riskerar att få sämre och långsammare service av de myndigheter man måste ha kontakt med. Ett exempel är e-legitimation. En av orsakerna till digitalt utanförskap handlar om människor som inte kan, vill eller vågar använda e-legitimation. Det innefattar människor som är i förvaltarskap, dvs. har en god man. Och av dem är det flera som inte får skaffa en e-legitimation på grund av t.ex. intellektuell funktionsnedsättning. För en god man blir det omöjligt att använda digitala tjänster hos t.ex. försäkringskassan och 1177 vårdguiden om inte den person man är god man för kan skaffa e-legitimation. Tillvaron blir mycket krångligare när alla intyg och ansökningar måste skickas med posten. Kontakterna med vården och t.ex. ombokningar av läkartider kan inte göras digitalt utan måste göras via telefon eller med post. Det som för de flesta människor bara är några knapptryck blir en långsam och tidskrävande process för de gode män som ska sköta uppdraget.

Regelverket för Bank-ID styrs av de banker som tillhandahåller tjänsten och de bestämmer själva vilka som kan få tillgång till tjänsten. Freja eID är en statligt godkänd mobil e-legitimation som används av flera myndigheter och kommuner. Där finns en nylanserad funktion med delad kontroll. Den som ska vara medhjälpare initierar aktiveringen och den som ska få hjälp bekräftar i sin egen Freja-app. När användaren

sedan ska logga in i en e-tjänst eller göra en elektronisk underskrift måste båda parter godkänna transaktionen i sina respektive Freja-appar. Men det kräver att båda har e-legitimation. Fortfarande så utestängs alla de som inte får skaffa e-legitimation från de digitala tjänster som myndigheter i Sverige i dag erbjuder. Det bör finnas en möjlighet för gode män att kunna använda digitala verktyg för den person de har förvaltarskap för.

Regeringen bör utreda möjligheten för gode män att kunna använda e-legitimation för de personer de har förvaltarskap för. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

12 Fyrverkerier

Fyrverkerier kan vara till glädje för en del, men får också en rad negativa konsekvenser. Ljudet kan upplevas som mycket skrämmande för både människor och djur. När det inte går att förutsäga när skjutandet ska pågå är det givetvis extra svårt att själv vidta försiktighetsåtgärder. Vi vet dessutom att människor skadas allvarligt, t.o.m. dör, varje år. Till detta kommer en problematik med bränder orsakade av fyrverkerier. De kemikalier som ingår är också en belastning på miljön. Det handlar också om spridande av giftiga ämnen i naturen och om skräckslagna husdjur. För exempelvis människor med demenssjukdomar och människor, särskilt barn, som flytt undan krigssituationer och i många fall lider av posttraumatisk stress kan fyrverkerier skapa stor oro och mycket obehag. Även många andra störs av fyrverkerierna och upplever obehag då de avfyras i närheten av bostäder.

Det är glädjande att MSB nu skärpt reglerna kring försäljning och användande av raketer med styrpinne. Men det finns många skäl för att reglera användandet av fyrverkerier ytterligare – miljöskäl, personskadeskäl, djurskyddsskäl osv. Det handlar bl.a. om att i större utsträckning begränsa användandet till vissa anvisade platser och tidpunkter, samt att reglera vem som får sälja och köpa fyrverkerier och när detta ska få ske. I dag finns dock brister när det gäller såväl tillsyn som efterlevnad.

Det bör göras en översyn av lagstiftningen i syfte att förbättra tillsynen, skärpa regleringen kring användningen av fyrverkerier och öka efterlevnaden av lagstiftningen. Detta bör riksdagen ställa sig bakom och ge regeringen till känna.

Mia Sydow Mölleby (V)

Linda Westerlund Snecker (V)

Jessica Wetterling (V)